

SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNNAN LAUSUNTO 10/1999 vp

Hallituksen esitys esiopetusta koskevaksi lain- säädännöksi

Sivistysvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 6 päivänä lokakuuta 1999 lähettäessään hallituksen esityksen esiopetusta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 91/1999 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi sivistysvaliokuntaan samalla määrännyt, että sosiaali- ja terveystoimen valiokunnan on annettava asiasta lausunto sivistysvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- hallitusneuvos Matti Lahtinen, opetusministeriö
- ylitarkastaja Kari Ilmonen ja hallitusneuvos Maini Kosonen, sosiaali- ja terveystoimen ministeriö
- opetusneuvos Martti Apajalahti, Opetushallitus
- kehittämispäällikkö Anna-Leena Välimäki ja ylilääkäri Merja-Maaria Turunen, Sosiaali- ja terveystoimen tutkimus- ja kehittämiskeskus
- sosiaali- ja terveystoimen päällikkö Tuula Taskula, sivistystoimenpäällikkö Anneli Kangasvieri ja erityisasiantuntija Anna-Maija Haliseva-Lahtinen, Suomen Kuntaliitto
- toiminnanjohtaja Väinö Lindberg ja pääsihteeri Miranda Vuolasranta, Romaniain neuvottelukunta
- varapuheenjohtaja Daryl Taylor, Etnisten suhteiden neuvottelukunta
- koulutuspoliittinen sihteeri Seija Mutikainen, Opetusalan ammattijärjestö OAJ

- koulutussuunnittelija Taina Tuomi ja toimitusjohtaja Raili Leiqvist, Kunta-alan ammattiliitto KTV
- ammattiasiainsihteeri Marjatta Kekkonen, Tehy ry
- sosiaalikasvattaja Anja Hämäläinen ja ammattiasiainsihteeri Airi Salmi, Sosiaalitoimikijäin Liitto
- sosiaalikeskuksen johtaja Ulla-Stina Henriksen ja linjanjohtaja Margareta Nygård, Helsingin kaupunki
- päivähoito-osaston osastopäällikkö Sinikka Starck, Vaasan kaupunki
- sivistystoimenjohtaja Seppo Lyyra, Iisalmen kaupunki
- sivistystoimenjohtaja Marja-Riitta Nieminen, Pirkkalan kunta
- sosiaalijohtaja Esko Kuoppala, Vöyrin kunta
- päivähoito-osastonjohtaja Paula Virkkala, Sallan kunta
- sosiaalis sihteeri Varpu Kamppinen, Invalidiliitto
- suunnittelija Jukka Kaukola, Kehitysvammaisten Tukiliitto ry
- professori Juhani Hytönen
- varhaiskasvatuskonsultti Simo Pokki
- professori Lea Pulkkinen
- psykologi Inkeri Repo
- tutkimusprofessori Matti Rimpelä
- filosofian maisteri Marja Schulman.

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan toteutettavaksi esiopetusta koskeva uudistus. Erityisesti sosiaali- ja terveystieteiden toimialan kannalta ehdotus edellyttää muutoksia lasten päivähoitoa koskevaan lainsäädäntöön sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin.

Lapselle säädettäisiin oikeus oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna maksuttomaan esiopetukseen. Niillä lapsilla, joiden oppivelvollisuus kestää 11 vuotta ja lapsilla, jotka aloittavat koulunkäynnin vuotta säädettyä myöhemmin, olisi oikeus maksuttomaan esiopetukseen myös oppivelvollisuuden alkamisvuonna. Esiopetus järjestettäisiin kunnan päätöksen mukaisesti kouluissa, lasten päivähoitosta annetussa laissa tarkoitettussa päivähoitopaikassa tai muussa soveltuvassa paikassa. Kunta voi hankkia esiopetuspalvelut myös muulta julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Valtioneuvoston päätöksellä lupa esiopetuksen järjestämiseen voitaisiin edelleen myöntää myös yksityiselle perusopetuksen järjestäjälle ja esiopetusta voitaisiin antaa valtion oppilaitoksessa.

Esiopetukseen sovellettaisiin perusopetusta koskevaa lainsäädäntöä riippumatta sen järjestämispaikasta. Päivähoitopaikassa järjestettyyn esiopetukseen sovellettaisiin lisäksi täydentävänä lasten päivähoitoa koskevaa lainsäädäntöä.

Esiopetukseen osallistuminen olisi lapselle vapaaehtoista. Päätöksen tekee huoltaja. Esiopetuksen laajuus säädettäisiin asetuksella valtakunnallisesti 700 tunniksi vuodessa. Esiopetusta varten tulee hyväksyä opetushallituksen päättämien valtakunnallisten opetussuunnitelman

perusteiden pohjalta paikallinen opetussuunnitelma.

Opetusta olisivat kelpoisia antamaan opettajat, joilla on luokanopettajan tai lastentarhanopettajan koulutus. Siirtymäkautena kelpoisia antamaan opetusta olisivat myös päivähoiton tehtävissä olleet sosiaalikasvattajan tai sosionomin (AMK) koulutuksen suorittaneet henkilöt. Siirtymäkauden aikana järjestettäisiin täydennyskoulutusta, jolla voi saavuttaa pätevyyden esiopetuksen opettajan tehtäviin.

Esiopetus olisi oppilaille maksutonta. Oppilaat saisivat myös vastaavat opintososiaaliset edut kuin perusopetuksen oppilaat lukuun ottamatta oikeutta koulumatkaetuun ja maksuttomaan majoitukseen. Viimeksi mainitut etuudet voisivat kuitenkin saada pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevat lapset.

Esiopetuksen hallinnollisesta järjestämisestä kunnassa päättäisi kunta.

Esiopetusta varten myönnettäisiin rahoitusta opetus- ja kulttuuritoimen rahoitusjärjestelmän mukaisesti oppilaskohtaisesti. Valtionosuuden perustana oleva yksikköhinta olisi 85 prosenttia asianomaisen opetuksen järjestäjän perusopetuksen yksikköhinnasta.

Esitys liittyy vuoden 2000 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä. Ehdotettu lainsäädäntö tulisi voimaan 1 päivänä elokuuta 2000. Ensimmäisenä toimintavuotena esiopetuksen järjestäminen olisi kunnille vapaaehtoista lukuun ottamatta pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevia oppilaita.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Yleistä

Esiopetuksen kattavalla toteuttamisella on merkittävää yksilön ja yhteiskunnan hyvinvointia tukevaa vaikutusta. Yksilöiden kannalta kyse on

koulutuksellisen tasa-arvon edistämisestä, kun esiopetuksella vahvistetaan pohjaa menestyä opinnoissa ja yhteiskunnassa. Yhteiskunnan kannalta esiopetuksen voidaan arvioida lisäävän yleistä hyvinvointia, varsinkin pitkällä aikavälillä parantavan yhteiskunnassa vallitsevaa osaa-

misen tasoa ja luovan edellytyksiä laajemminkin yhteiskunnan menestykselle.

Samalla kun esiopetus tukee lasta ja perhettä se ehkäisee yhteiskunnallista syrjäytymistä. Puutteellinen koulutus tai heikko koulumenestys on usein osa yhteiskunnan ulkopuoliseksi joutumista.

On tärkeää, että esiopetuksessa lapsen hoito, kasvatus ja koulu voidaan nivoa yhteen kokonaisuudeksi, joka on olennainen osa lapsuutta. Tämän tulee jatkua välittömästi oppivelvollisuuden täyttämässä siten, että esiopetus ja koulu ovat myönteinen osa lapsen jokapäiväistä elämää ja että ne tukevat lapsen ja perheen hyvinvointia.

Opetuksen tavoitteet ja opetussuunnitelma

Hallituksen lakiehdotus luo edellytykset esiopetuksen organisoinnille ja siinä määritellään toteuttamisen voimavaroja, kuten rahoitusta, opettajapätevyys- ja oppilashuoltoa. Sisällölliset tavoitteet määritellään keskeisiltä osiltaan muissa yhteyksissä kuten perusopetuslainsäädännön tavoitteissa ja opetussuunnitelmissa.

Esiopetuksen tavoitteet on määritelty perusopetuslain ensimmäisissä pykälissä. Näiden tavoitteiden toteuttamiseen esiopetuksen jokapäiväisellä tasolla on ryhdyttävä kiireellisesti. Opetushallituksen esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden ja kuntien esiopetuksen opetussuunnitelmien laatimiseen on ryhdyttävä kiireellisesti. Tavoitteiden konkretisoinnin tulee tukea esiopetuksen laajoja yhteiskunnallisia tavoitteita sekä erityisesti esiopetukselle itselleen ominaisia tavoitteita.

Esiopetuksen opetussuunnitelman on otettava huomioon lapsen ikäkaus ja edellytykset. Tässä suhteessa on hyödynnettävä muun muassa varhaiskasvatuksen parhaita perinteitä leikinomaisuudesta opetuksessa, luotava toimintaan riittäviä taukoja ja suvantovaiheita sekä annettava lapselle riittäviä tiedollisia, taidollisia, sosiaalisia, emotionaalisia ja eettisiä haasteita. Kyseessä on vaativa kokonaisuus, joka on toteutettava riittävillä voimavaroilla.

Esiopetusta tulee myös tarvittavassa määrin toimeenpanna erityisopetuksena niille eri-

tyisopetusta tarvitseville lapsille, jotka eivät ole pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä. Opetussuunnitelmat tulee tältä osin laatia ottaen huomioon lasten yksilölliset erityisopetuksen tarpeet ja korjaavat toimet. Näillä toimenpiteillä erityisopetusta tarvitsevat lapset saatetaan mahdollisimman yhtäläiseen asemaan muiden lasten kanssa. Opetussuunnitelmat tulee tältä osin laatia ottaen huomioon vamma ja vamman aiheuttama rajoitusta korvaavat toimet, joilla erityisopetusta tarvitsevat lapset voidaan saattaa mahdollisimman yhtäläiseen asemaan muiden lasten kanssa. Erityisopetuksen ammattitaitoa tarvitaan esiopetuksessa myös havaitsemaan sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia.

Esiopetuksessa tulee ottaa huomioon myös etniset ja kielelliset vähemmistöt, joiden omakielinen koulutus ja oma kulttuuri on mahdollisuuksien mukaan otettava huomioon esiopetuksen opetussuunnitelmassa ja muussa esiopetuksen toimeenpanossa. Näille ryhmille on annettava heidän oman identiteettinsä kannalta tarpeellista opetusta ja toisaalta heidät on saatettava tutustumaan valtaväestön kulttuuriin, jotta heille luodaan hyvät edellytykset toimia yhteiskunnassa ja oman ryhmänsä osana. Näiden ryhmien varhaiskasvatusmateriaalin tuottamiseen on annettava riittävät voimavarat. Vähemmistöjen huomioon ottamista on myös se, että valtaväestön lapsille annetaan mahdollisuus tutustua vähemmistön kulttuuriin.

Esiopetuksen organisointi

Hallituksen esitys ei sisällä ratkaisua sen suhteen, missä hallintokunnassa esiopetus kussakin kunnassa toteutetaan. Lainsäädäntö ja rahoitus on kuitenkin järjestetty opetustoimen mukaisesti. Nämä seikat eivät kuitenkaan estä käyttämästä sosiaalitoimen tiloja ja muita voimavaroja, vaikka hallinto olisi opetustoimessa eikä myöskään päin vastoin. Valiokunta pitää tätä ainakin tässä vaiheessa tarkoituksenmukaisena ratkaisuna, koska se antaa mahdollisuuden käyttää voimavaroja paikallisesti tarkoituksenmukaisella ja joustavalla tavalla. Joustava organisaatio luo myös mahdollisuuksia muodostaa lasten päivä

ehjäksi ja turvalliseksi sekä välttää liiallista kuljetusta.

Esiopetusta koskevan lakiehdotuksen mukaan esiopetuksen ryhmäkoosta voidaan antaa säännöksiä. Näitä ei kuitenkaan ole tarkoitus antaa ainakaan ensi vaiheessa. Valitun ratkaisun seurauksena kunnille jää varsin suuri mahdollisuus säädellä ryhmäkokoja. Tärkeää on, että ryhmäkoot eivät muodostu suuriksi.

Päivähoidossa on ryhmän kokoa ja ryhmässä olevaa henkilökuntaa koskevia säännöksiä ja perusopetuksessa on erityisopetuksen osalta opetusryhmän kokoa koskevia säännöksiä. Sosiaali- ja terveysvaliokunta on edellä todennut, että esiopetuksen erityisopetus on otettava huomioon omana kokonaisuutenaan. Tästä syystä valiokunta katsoo, että ainakin esiopetuksen erityisopetuksen osalta on tarpeellista antaa ryhmäkokoja koskevia säännöksiä, kun niitä on annettu perusopetuksestakin.

Harvaan asutuilla alueilla on sängen mahdollista ja todennäköistäkin, että esiopetusta toteutetaan yhdysluokissa perusopetuksen ensimmäisen ja toisen vuosiluokan kanssa. Varsinkin nämä tilanteet ovat sellaisia, joissa asetetaan erityistä painoa opettajan pätevyydelle, opetusryhmälle ja opetussuunnitelman tavoitteille, muun muassa kuusivuotiaille ominaisten toimintatapojen huomioon ottamiselle.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta ehdottaa sivistysvaliokunnan edellyttävän,

että esiopetuksen erityisopetuksen ja yhdysluokkien ryhmäkoosta säädetään aseuksella.

Esiopetuksessa olevien lasten kannalta on päivän eheys tärkeää. On myös kiinnitettävä huomiota siihen, ettei päivästä muodostu lapselle liian rasittava. Kun esiopetuksessa oleva lapsi tarvitsee päivähoitoa niissä tapauksissa, joissa hänen vanhempansa ovat työelämässä, muodostaa päivän kokonaisuuden organisointi erityisen ongelman. Hallituksen esitykseen ei sisälly kuntien velvollisuutta oppilaskuljetusten järjestämiseen, mutta perusopetuslakiehdotuksen 6 §:n mukaan esiopetusta järjestettäessä tulee ottaa huomioon lapsen mahdollisuus käyttää päivä-

hoitopalveluja. Perustelujen mukaan tämäkään ei sisällä kunnan velvollisuutta järjestää kuljetusta.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta on kiinnittänyt erityistä huomiota päivän aikana tapahtuvaan esiopetuksen ja päivähoidon väliseen kuljetukseen. Kuljetuksilla on suuri koulutuksen tasa-arvoa koskeva merkitys erityisesti haja-asutusalueilla. Kuljetuksen puute ei saa muodostua esteeksi esiopetukseen osallistumiselle.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta ehdottaa,

että siirtymisen esiopetuksen ja kunnan järjestämän päivähoidon välillä tulee alusta saakka kuulua kunnan järjestämistä vastuulle ja että jatkossa esiopetukseen tulee soveltaa perusopetuslain mukaista käytäntöä vuodesta 2001 alkaen. Samalla ehdotetaan, että koulukuljetusetuutta tarkistetaan niin, että myös lapsen vamma tai sairaus otetaan huomioon etuutta myönnettäessä.

Koulutuksen ja opetuksen arviointi

Perusopetuslain mukainen koulutuksen arviointi kattaa myös esiopetuksen. Tietojen saamiseksi esiopetusuudistuksen onnistumisesta ja koulutuksen ja opetuksen vaikuttavuudesta on tärkeää, että myös esiopetusta arvioidaan sekä itsearviointina että ulkopuolisena viranomaisen, yliopistojen, tieteellisten laitosten sekä ulkomaisten laitosten suorittamana arviointina. Esiopetuksen kiinteä kytkeä varhaiskasvatukseen ja sosiaalitoimeen edellyttää kuitenkin, että arvioinnissa kiinnitetään riittävää huomiota myös esiopetuksen tähän osaan ja siitä seuraaviin tavoitteisiin. Opetuksen tavoitteita koskevan perusopetuslain 2 §:n mukaan esiopetuksen tavoitteena on osana varhaiskasvatusta parantaa lasten oppimisedellytyksiä.

Esiopetuksen voimavarat

Esiopetuksen toimeenpano vaatii merkittävästi uusia voimavaroja. Tarvetta on niin uusista tiloista kuin olemassa olevien kunnostamisesta. Myös uusien virkojen tarvetta ilmenee. Tästä syystä on seurattava esitetyn valtiosuuden

riittävyttä ja ryhdyttävä tarvittaessa toimenpiteisiin.

Vammaiset oppilaat

Edellä tässä lausunnossa on jo kiinnitetty huomiota esiopetuksen erityisopetuksen tarpeeseen. Tämä samoin kuin vammaisten lasten integrointi esiopetukseen edellyttää vammaisten lasten saattamista tasa-arvoiseen asemaan muiden lasten kanssa. Tämä on otettava huomioon muun muassa opettajakoulutuksessa, mahdollisuuksissa käyttää koulunkäyntiavustajaa sekä opetus-suunnitelmassa ja sen päivittäisessä toimeenpanossa.

Hallituksen esitykseen sisältyvän neljännen lakiehdotuksen 4 §:n muutosehdotuksen mukaan yksityisen hoidon tuen hoitorahaa ei saa pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä oleva kuusivuotias osallistuessaan esiopetukseen. Sen sijaan hoitorahan voi saada kuusivuotias, joka osallistuu esiopetukseen olematta pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä ja myös kuusivuotias, joka aloittaa perusopetuksen vuotta säädettyä aikaisemmin. Vaikeasti vammaisen lapsen esiopetukseen osallistumisen ajalta ei hoitorahaa makseta, mutta kylläkin muiden kuusivuotiaiden osallistuessa esiopetukseen tai perusopetukseen. Tilanne ei ole ristiriitana uusi, vaan sisältyy jo voimassa olevaan lainsäädäntöön. Perustana on päivähoitolain mukainen valinta-oikeus, jota pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevan kuusivuotiaan kohdalla ei enää sovelleta.

Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta ehdottaa,

että sivistysvaliokunta muuttaisi lakiehdotuksia niin, että niille vammaisille ja sairaille lapsille, jotka aloittavat perusopetuksen vuotta aikaisemmin perusopetuslain 25 §:n 2 momentissa tarkoitettussa pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä, annettaisiin myös oikeus yksityisen hoidon tuen hoitorahaan.

Opettajien pätevyudet

Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta pitää tärkeänä, että kaikille opettajille annetaan esiopetuksen edellyttämää täydennyskoulutusta ja että alkuo-

petuksen koulutuksessa otetaan huomioon esiopetuksen vaikutukset. Alkuopetuksen opettajien täydennyskoulutuksen tarve korostuu erityisesti yhdysluokkatilanteessa.

Hallituksen esityksen mukaan nykyisin päivähoitossa kelpoisille sosiaalikasvattajille ja sionomeille (AMK) annetaan mahdollisuus kouluttautua kahden vuoden kuluessa päteviksi esiopetuksen opettajiksi. Tämä onkin tärkeää ja varmistaa tarvittavien opettajavoimien saamisen. Ehdotettua kahden vuoden aikaa on kuitenkin pidettävä tarpeettoman lyhyenä, esimerkiksi raskauden ja synnytyksen johdosta saatava virkavapaus sekä hoitovapaa, sairaus ja vuorotteluvapaa sekä koulutuksen järjestämiseen liittyvät esteet saattavat johtaa siihen, etteivät henkilöt käytännössä voisi päteviytyä esiopetuksen opettajan tehtäviin. Tästä syystä sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta ehdottaa,

että sivistysvaliokunta edellyttäisi mainitun ajan pidentämistä.

Tapaturmien hoitaminen

Perusopetuslakia koskevan lakiehdotuksen 34 §:n mukaan eivät esiopetuksessa olevat oppilaat ole koulussa, koulumatkalla ja majoituksessa sattuneen tapaturman hoidon maksuttomuuden piirissä. Tapaturmien maksuton hoito on perinteisesti taattu perusopetuksessa oleville jo kansakoulun ajoilta. Kyseessä on kansanterveyslain nojalla tapahtuva hoito, jonka kustannukset ovat vanhemmille käytännössä useimmiten varsin vähäiset. Tästä huolimatta sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta ei pidä perusteltuna perusopetuslailla säädellyssä esiopetuksessa olevien oppilaiden käsittelemistä esiopetuksessa ja perusopetuksessa eri tavalla.

Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta ehdottaakin,

että sivistysvaliokunta muuttamalla lakiehdotusta ulottaisi maksuttoman tapaturmien hoidon koskemaan kaikkia esiopetusta saavia oppilaita.

Muita näkökohtia

Lapsia koskeva lainsäädäntö on viime vuosina hajautunut varsin monella tavalla. Sosiaalitoi-

messä keskeinen lainsäädäntö on päivähoitolainsäädäntö, minkä ohella lastensuojelulainsäädännöllä on tärkeä merkitys haavoittavimmissa olosuhteissa elävien lasten kannalta. Sosiaalilainsäädännössä on lisäksi vammaisia, pitkäaikaisairaita ja erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevia lapsia koskevia säännöksiä. Opetuslainsäädännöllä säädellään esiopetusta ja perusopetusta. Perhelainsäädäntö muodostaa oman kokonaisuutensa. Olisikin tärkeää eri ministeriöiden yhteistyönä selvittää lapsia koskeva lainsäädäntö kokonaisuutena ja pyrkiä lainsäädännön selkeyttämiseen ja keskinäisten yhteyksien avaamiseen.

Esiopetusuudistus on yhteiskuntapoliittiselta merkitykseltään tärkeä. Tästä syystä uudistusta on seurattava kiinteästi ja uudistuksesta on annettava eduskunnalle selvitys tai selonteko. Yksi mahdollisuus on kytkeä tämä seuranta opetuslainsäädännön uudistamista koskevaan koulutuspoliittiseen selontekoon, jonka hallitus tulee antamaan. Selonteko on tällöin laadittava ottaen huomioon myös ne sosiaalipoliittiset ulottuvuu-

det, joita esiopetusuudistukseen sisältyy. Lisäksi valiokunta kiinnittää huomiota edellä mainitsemiinsa seuranta edellyttäviin näkökohtiin muun muassa esiopetuksen ryhmäkoosta.

Hallituksen esityksen perusteluista ilmenevistä syistä ja saamansa selvityksen perusteella valiokunta pitää esitystä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena.

Lausunto

Sosiaali- ja terveysvaliokunta kunnioittavasti esittää lausuntoaan,

että esiopetusta koskeva lainsäädäntö on sosiaali- ja lapsipoliittisista lähtökohdista kannatettava,

että sivistysvaliokunta ottaa huomioon esitetyt lainmuutosehdotukset ja

että sivistysvaliokunta ottaa huomioon myös muut edellä esitetyt näkökohdat laatiessaan mietintöään.

Helsingissä 18 päivänä marraskuuta 1999

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Marjatta Vehkaoja /sd
vpj. Timo Ihamäki /kok
jäs. Eero Akaan-Penttilä /kok (osittain)
Merikukka Forsius /vihr
Tuula Haatainen /sd
Saara Karhu /sd
Inkeri Kerola /kesk
Niilo Keränen /kesk (osittain)
Valto Koski /sd

Marjaana Koskinen /sd
Pehr Löf /r
Juha Rehula /kesk (osittain)
Päivi Räsänen /skl
Sari Sarkomaa /kok
Marjatta Stenius-Kaukonen / vas
Raija Vahasalo /kok
Jaana Ylä-Mononen /kesk
vjäs. Anne Huotari /vas (osittain).